

New research on monetary circulation of the 14th–18th centuries and cossack era artifacts (17th–18th centuries) in Sumy region during the large-scale invasion of Ukraine (2022–2025)

Andriy M. Kluyev

Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University

Postgraduate student (Ukraine)

email: kliuevandrei@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5802-1574>

Abstract.

The purpose of this article is to collect and analyze new data as well as consolidate existing knowledge on monetary circulation and socio-economic life in the Sumy region during the Cossack era. This includes the introduction into scholarly circulation of newly discovered coins and hoards, data on trade routes, economic relations, and Cossack settlements. **The research methodology** is based on the principles of scientific rigor, historicism, continuity of written and hoard sources, and comprehensive analysis of treasure complexes. The study also employs general scientific methods (analysis, synthesis, induction, deduction, abstraction, comparison, systematization, logic, generalization), specialized historical methods (chronological, analytical, mathematical, contextual), and numismatic methods (descriptive, typological, dating, archaeological research, numismatic iconography, metallography, and analysis of coin hoards). **The scientific novelty** lies in introducing new materials into scholarly discourse and interpreting them within the context of contemporary challenges, which has made it possible to reassess the historical development of the region and emphasize the importance of preserving the cultural heritage of Sumy in conditions of full-scale war. **Conclusions.** Based on the analysis of new coin hoards and individual artifacts, the following conclusions can be drawn. The study of new archaeological finds during the full-scale invasion of the Russian Federation into Ukraine has helped supplement and refine existing views on monetary circulation and material culture in Sumy during the 14th–18th centuries. The new finds confirmed that monetary circulation in Sumy during the studied period was highly diverse. In particular, hoards discovered near the villages of Oblozhky, Peremoha, and Banychi (coins belonging to various issuing authorities—from Prince Dmytro Korybut of Novhorod-Siverskyi to Juchid dirhams and Ryazan “baranchyky”) attest to the region’s intensive trade relations both with Northern and Eastern Europe and with the Golden Horde. The discovery of such unique items as four Saxon thalers of 1617 and a daler of Gustavus Adolphus (1545) indicates the deep integration of Sumy into international trade networks. Their presence in Cossack settlements points to extensive trade and possibly diplomatic connections. The finds of a silver clasp and a bronze saber guard in the village of Poloshky not only supplemented numismatic data but also enabled the reconstruction of daily life and the social status of the Cossack elite. Thus, the study of monetary circulation and Cossack-era artifacts of the specified period is of particular importance because: it allows for the identification of previously unknown elements of monetary circulation or Cossack everyday life; the study of material evidence, particularly coins as indicators of sovereignty and economic self-sufficiency, becomes part of the information war and the struggle for the preservation of historical truth.

Keywords. Sumy region, Hlukhiv region, hryvnia, denga, obverse, reverse, thaler, Cossack era, Samuel Myslavsky.

Нові дослідження грошового обігу XIV–XVIII ст. та пам’яток Козацької доби (XVII–XVIII ст.) на Сумщині в період широкомасштабного вторгнення в Україну (2022–2025 рр.)

Андрій Ключев

Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка

аспірант (Україна)

email: kliuevandrei@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5802-1574>

Анотація.

Метою статті є збирання та аналіз нових даних та фіксації знань про грошовий обіг та соціально-економічне життя на Сумщині в часи Козацької доби, що передбачає введення в науковий обіг знайдених монет і скарбів, даних про торговельні шляхи, економічні зв’язки та

козацькі поселення. **Методологія дослідження** базується на принципах науковості, історизму, спадкоємності писемних та скарбових джерел, всебічного аналізу скарбових комплексів. Також використано загальнонаукові (аналіз, синтез, індукцію, дедукцію, абстрагування, порівняння, систематизацію, логічний, узагальнення), спеціалізовані історичні (хронологічний, аналітичний, математичний, контекстуальний), нумізматичні (описовий, типології, датування, археологічних досліджень, нумізматичної іконографії, металографії, аналізу монетних скарбів) методи. **Наукова новизна** полягає у введенні до наукового обігу нових матеріалів та їхній інтерпретації в контексті сучасних викликів, що дозволило по-новому поглянути на історичний розвиток регіону, а також підкреслити важливість збереження культурної спадщини Сумщини в умовах повномасштабної війни. **Висновки.** На підставі аналізу нових монетних скарбів та окремих артефактів можна зробити такі висновки. Дослідження нових археологічних знахідок під час повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну дозволило доповнити та уточнити уявлення про грошовий обіг та матеріальну культуру Сумщини в період XIV–XVIII століть. Нові знахідки підтвердили, що грошовий обіг на Сумщині в досліджуваний період був надзвичайно різноманітним. Зокрема, скарби, знайдені поблизу сіл Обложки, Перемога, Баничі (монети, які належали до різних країн емітентів – від новгород-сіверського князя Дмитра Корибута до джучидських дангів, рязанські «баранчики», свідчать про інтенсивні торговельні зв'язки регіону як з Північною та Східною Європою, так із Золотою Ордою. Виявлення таких унікальних знахідок, як 4 талери Саксонії 1617 р. та далер Густава Адольфа 1545 р., вказує на глибоку інтеграцію Сумщини в міжнародні торговельні зв'язки, а їх присутність у козацьких поселеннях – на існування широких торгових і, можливо, дипломатичних зв'язків. Знахідки срібної заціпки та бронзової гарди шаблі у с. Полошки не лише доповнили нумізматичні дані, а й дозволили реконструювати повсякденне життя та соціальний статус козацької старшини.

Так, дослідження грошового обігу та пам'яток козацької доби зазначеного періоду має особливе значення, адже вони дозволяють виявити невідомі раніше елементи грошового обігу чи побуту козаків. Вивчення матеріальних свідчень, зокрема грошей, як показників суверенітету та економічної самодостатності, стає частиною інформаційної війни та боротьби за збереження історичної правди.

Ключові слова: Сумщина, Глухівщина, гривня, данге, аверс, реверс, талер, козацька доба, Самуїл Миславський.

Постановка проблеми. Повномасштабне вторгнення Російської Федерації на територію України з 24 лютого 2022 р. створило безпрецедентну загрозу для національної історико-культурної спадщини. Військові дії, руйнування міст та сіл, а також тимчасова окупація територій призвели до знищення, пошкодження або втрати тисяч пам'яток археології, історії та культури. Зокрема, Сумщина, яка стала однією з перших областей, що прийняла на себе удар, зазнала значних втрат, але водночас внаслідок бойових дій та гуманітарного розмінування були виявлені нові, раніше невідомі археологічні об'єкти та артефакти.

В умовах воєнного стану, коли доступ до багатьох об'єктів ускладнений або неможливий, дослідження грошового обігу та пам'яток Козацької доби на Сумщині набуває особливої актуальності. З одного боку, необхідно зафіксувати та каталогізувати нові знахідки, щоб зберегти інформацію про них для майбутніх поколінь, навіть якщо самі пам'ятки можуть бути втрачені. З іншого – ці знахідки можуть надати нові, унікальні відомості про економічні та соціальні процеси в регіоні у XIV–XVIII ст., доповнюючи та уточнюючи наукові концепції.

Аналіз джерел та останніх досліджень. Соціальний, політичний та економічний розвиток Сумщини XIV–XVIII ст. у своїх працях порушували такі сучасні науковці: А. Армен, О. Бакалець, В. Белашов, А. Бойко-Гагарин, Ю. Коваленко, В. Нечитайло, А. Ключев та інші. У своїх працях «Грошовий обіг на Глухівщині в період Гетьманщини», «Нумізматичні пам'ятки доби Великого князівства Литовського, Речі Посполитої, Гетьманщини на теренах Глухівщини», «Історія появи монет на Глухівщині та їх поширення в пізньому середньовіччі» А. Армен сфокусувала увагу на конкретному регіоні (Глухівщина). Авторка провела аналіз країн-емітентів та номіналів монет, які перебували у грошовому обігу на Глухівщині в період Гетьманщини (XVII–XVIII ст.), що дозволило зрозуміти зовнішньоекономічні зв'язки та ступінь інтеграції регіону в грошову систему Східної Європи (Армен, 2007, с. 58–61, Армен, 2010, с. 133–137; Армен, 2013, с. 136–138).

У своєму дисертаційному дослідженні «Грошовий обіг на території Гетьманщини (1648–1764)» В. Нечитайло порушив проблемні питання грошового обігу Гетьманщини, описав зразки фальшивих монет та визначив причини їх появи. Особливу увагу науковець спрямував на економічну експансію Московської держави на українські землі через фінансові експерименти

та реформи. Це дозволило його послідовникам краще зрозуміти економічний контекст знахідок XVIII ст. (Нечитайло, 2019, с. 3–250).

Фундаментальне дослідження скарбів як історичного джерела відображено у працях О. Бакальця. Науковець описав десятки нових скарбів на території Сіверщини (Глухівщина, Кролевеччина, Новгород-Сіверщина тощо), що стало прямою джерельною базою для нашого подальшого дослідження скарбового матеріалу Сумщини. У монографії «Скарби монет як джерело вивчення грошового обігу Гетьманщини (1648–1782)» О. Бакалець увів у науковий обіг і ґрунтовно проаналізував скарби як джерело для вивчення грошового обігу, фінансової політики та зовнішньої торгівлі, зокрема, визначив частку західноєвропейських монет на ринку Гетьманщини. Автор зробив висновок щодо загального економічного розвитку Гетьманщини, фінансової політики гетьманів та напрямків зовнішньої торгівлі. (Бакалець, 2012, с. 35–106). У праці «Скарби Поділля XIV – середини XVII ст. Документи та матеріали» науковцем описано різні номінали монет, які часто зустрічалися у скарбових комплексах на Сіверщині та перебували у грошовому обігу на Поділлі. Зроблено висновок про тісний зв'язок грошового обігу цих регіонів завдяки торгівельному шляху (Львів – Київ – Москва) (Бакалець, 2017, с. 112–120). У статті «Нові знахідки срібних монет та зливкових гривень XIV–XV ст. на території Поділля та Сіверщини» автором здійснено спробу ввести до наукового обігу нові знахідки скарбів різних типів, серед яких були: срібні празькі гроші, монети карбування Дмитра-Корибута та срібні зливкові гривні XIV – початку XV ст. різних типів, які виявлені на початку XXI ст. на території Поділля та Південно-Східної Сіверщини (Бакалець, 2018, с. 84–91).

Ю. Коваленко в своїй статті «Джучидські монети як джерело вивчення історії Глухівщини післямонгольського періоду» використав золотоординські монети (данги) як основу для висвітлення маловивченого післямонгольського періоду Глухова. Завдяки цим знахідкам він вперше ввів до наукового обігу інформацію про монети, які дозволили атрибуувати давньоруські селища і встановити факт відродження Глухова після епідемії чуми 1352 р. Датування джучидських монет у вузьких рамках «Мамаєвої орди» (1361–1380 рр.) стало важливим маркером інтенсивності їх грошового обігу (Коваленко, 2020, с. 112–118). Його монографія («Історична топографія Глухова доби Середньовіччя та раннього модерного часу») додатково систематизує археологічні знахідки, надаючи ширший побутовий та соціальний контекст для скарбів Глухова та його округи через різні аспекти побуту козацьких старшин, козаків, міщан та селян (Коваленко, 2024, с. 55–109).

У 2002 році В. Белашов у своїй книзі «Глухів – столиця Гетьманської та Лівобережної України» на основі зібраного та опрацьованого матеріалу порушив питання щодо історичного та економічного розвитку міста Глухова та його ролі в історії України (Белашов, 2002, с. 42–86). Автор продовжив висвітлювати ці питання в своїй монографії «Глухів – столиця гетьманської України (1708–1782): (від перших поселень до сучасності)», в якій створив політичний та економічний контекст для скарбів XVIII ст., висвітлив розвиток ремесел, торгівлі та міжнародних зв'язків Глухова як гетьманської столиці. Для нашого дослідження важливе значення мали документи та факти (наведені в монографії), що висвітлюють розвиток ремесел і торгівлі у Глухові та його околицях (Белашов, 2018, с. 29–65, 198–205).

У дисертаційному дослідженні «Монети Центральної та Східної Європи XIV–XVII ст.: процеси виготовлення та фальшування» А. Бойко-Гагарін дослідив процеси виготовлення фальшивих монет, обґрунтував причини їх появи та вплив на грошовий обіг, описав десятки фальшивих монет, зокрема, виявлених на території Лівобережжя (Бойко-Гагарін, 2014, с. 98–160).

У своїх статтях «Аналіз грошового обігу Сіверщини XVII ст. за новими скарбовими джерелами», «Топографія монетних скарбів Сіверщини XVII–XVIII ст. Регіональні аспекти дослідження» А. Ключев проаналізував монетні скарби, знайдені на території Сумщини, вплив торгівельних шляхів на економічний та політичний розвиток досліджуваного регіону та інші аспекти грошового обігу (Ключев, 2024, с. 17–21; Ключев, 2025, с. 9–15).

Незважаючи на значну кількість досліджень, проблема вивчення грошового обігу XIV–XVIII ст. та пам'яток Козацької доби на Сумщині в період широкомасштабного вторгнення в Україну набуває особливої актуальності та потребує подальшого ґрунтовного вивчення.

Мета статті. Проаналізувати та систематизувати нові дані про грошовий обіг досліджуваного періоду та пам'ятки Козацької доби на Сумщині, виявлені у період з 2022 по 2025 рр.

Виклад основного матеріалу. Сумщина була однією з ключових територій у житті та розвитку Української козацької держави. Її міста (Суми, Охтирка, Лебедин, Глухів, Кролевець, Путивль, Ромни та ін.) розташовані на перетині міжнародних торгівельних шляхів і тому були осередками козацького самоврядування, торгівлі та культурного життя. Грошовий обіг у досліджуваній період був строкатим і відображав складні політичні та економічні зв'язки регіону: від польсько-литовських, західноєвропейських до російських монет. Вивчення цих грошових потоків, а також археологічних пам'яток (городищ, поселень, фортифікацій, некрополів) є

надзвичайно важливим для реконструкції повсякденного життя, економічних відносин та рівня добробуту козацької старшини, рядового козацтва та місцевого населення (Белашов, 2018, с. 18–110).

Нам вдалося дослідити декілька цікавих та значущих монетно-речових скарбів та одноосібних знахідок монет XIV–XVIII ст. окремих регіонів Сумщини. Зокрема, дослідили цікавий скарб, який знайдений біля городища сіверян, яке знаходиться біля річки між селами Обложки та Щебри навесні 2023 р.

Скарб налічував 5 срібних монет, які відносяться до періоду 1340–1393 рр. Серед них: 3 монети належать до карбування новгород-сіверського князя Дмитра Корибута Ольгердовича (до 1393 р.), вага – 1,1–1,2 г срібла, в ідеальному стані збереження; 2 срібних монети вагою 1,1 г відносяться до джучидських дангів Мухаммеда (тип: карб. Орди 772–779 р. х.) із зображенням «княжого знаку» князів брянських (рис. 1).

Рис. 1. Монети зі скарбу с. Обложки, Шосткінський р-н, Сумська обл.

Інший скарб знайдено між селами Перемога та Баничи восени 2023 р. місцевими жителями під час пошуку металобрухту. Комплекс налічував 73 монети, серед яких:

– 60 срібних монет, так звані «баранчики», належать до карбування рязанського князівства (1310–1395). Вага монет – 1,1–1,2 г. Монети знаходилися в гарному стані збереження (рис. 2).

Рис. 2. Монета зі скарбу с. Перемога, Шосткінський р-н, Сумська обл.

– 4 срібних монети Новгород Сіверського наслідування князя Дмитра;

– 9 монет «Сіверського наслідування» джучидських дангів Мухаммеда карбування Дмитра Ольгердовича Брянського (1370-ті рр.).

Опис цих скарбів продовжує дослідження, проведені О. Бакальцем та Ю. Коваленко у 2018–2020 рр. (Бакалець, 2018, с. 86–89; Коваленко, 2020, с. 114–118).

У 2023 р. біля села Годунівка, що розташовано в 5 км на схід від м. Глухів:

– 1 орт коронний 1622 р. карбування вагою 6,79 г срібла. Монета знаходилась у незадовільному стані (перебувала в тривалому грошовому обігу);

– 6 трояків 1597, 1599, 1619, 1622 рр. карбування вагою 2,3 г срібла;

– 20 монет номіналом 1,5 гроша (півтораки) 1617–1618 рр. карбування (м. Краків), вага – 1,1–1,5 г срібла.

У скарбі найстарішою була гривня литовського типу з ознаками фальшування, яке виявлено під час хімічного аналізу (реактивами): тест на срібло виявився негативний. При детальному вивченні гривни зроблено запили бокової поверхні, які показали, що гривня зроблена з жовтого металу, має сліди окислів та посріблення. Вага досліджуваного предмету складає 79 г при нормі 100–107 г (рис 3).

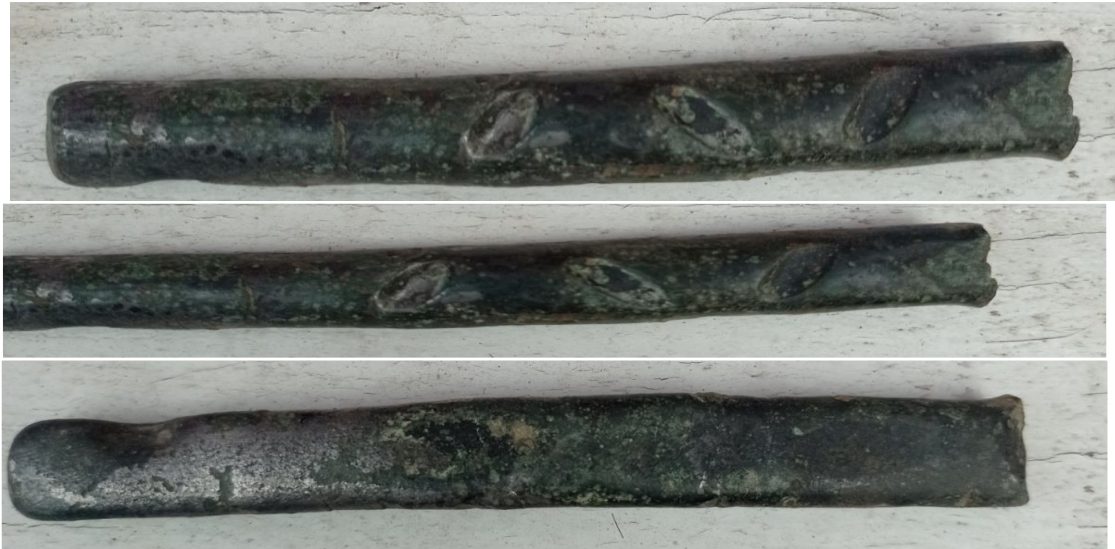

Рис. 3. Гривня литовського типу, с. Годунівка, Шосткинський район, Сумська область.

Під час дослідження цього скарбу як консультативний матеріал використано монографію А. Бойко-Гагарина «Монети Центральної та Східної Європи XIV–XVII ст.: процеси виготовлення та фальшування» (Бойко-Гагарин, 2014, с. 89–150).

Важливі знахідки європейських монет, непритаманних досліджуваній території, зроблені на території козацьких поселень, а саме:

– у 2023 р. під час проведення земляних робіт у с. Шевченкове (Чорториги), яке до 1750-х років належало князям Чарторийським, за 15 км на північно-захід від м. Глухів знайдено монету номіналом 4 талера 1617 р. карбування (Саксонія), вагою 115,5 г, діаметром 45 мм. Портрет правителя вкритий позолотою, гурт – гладкий. У XVII ст. Саксонія була одним з найвпливовіших і найбагатших князівств Священної Римської імперії. Вона мала статус електорату, що давало її правителю (курфюрсту) право обирати імператора. Це забезпечувало їй значну політичну вагу та економічну стабільність, яка дозволяла карбувати великі срібні монети. 1617 р. курфюрстом Саксонії був Йоганн Георг I (Johann Georg I), який правив з 1611 до 1656 р. Монети, викарбовані за його правління, несуть його портрет та титули. Монети номіналом 2, 3, 4, 5, 8, 10 і навіть більше талерів називалися «кратними талерами» або «льозерами» (Löser), особливо у Північній Німеччині. Це – великі, важкі срібні монети, які не призначалися для повсякденного обігу (Офіційна сторінка сайту Künker. Fritz Rudolf Künker GmbH & Co. KG – Аукционы). На нашу думку, причинами їх карбування були: демонстрація багатства та влади правителя; використання як подарунків або для розрахунків у великих угодах; зберігання капіталу через високий вміст срібла; колекціювання, оскільки вони були цінними екземплярами (рис. 4).

Рис. 4. Чотири талери 1617 р. (Саксонія), с. Шевченкове, Шосткинський район, Сумська область.

– у 2024 р. в 25 км від м. Глухів у с. Ярославцеві, яке засновано в 1510 рр. і належало Кочубеям, на місці старого дворища знайдено далер шведського короля Густава Адольфа 1545 р. карбування. Діаметр монети – 42 мм, вага – 28 г. Карбування власного далера було важливим кроком для Густава I Вази у ствердженні повної незалежності Швеції та її суверенітету після виходу з Кальмарської унії. Це демонструвало економічну самостійність нової монархії. Далер став основною великою розрахунковою одиницею, що сприяло розвитку торгівлі та економіки в Швеції, а також її інтеграції у європейський грошовий обіг (Клюєв, 2025, с. 11–12) (рис. 5).

Рис. 5. Далер 1545 (?) року карбування (Густав I Ваза), с. Ярославець, Конотопський район, Сумська область.

– у 2024 р. у м. Путивль на березі р. Сейм знайдений скарб, який налічував приблизно 500 срібних та мідних дротяних московських монет «чешуйок». 5 одиниць належали до часу правління Івана Грозного (1530–1584), зокрема: 1 полушка срібна вагою 0,15–0,17 г; 1 монета номіналом денга вагою 0,34 г; 3 срібних копійки вагою від 0,61 г до 0,68 г. Монети відкарбовані на Новгородському, Псковському, Московському монетних дворах із 1535 р. по 1583 р. 5 монет вагою 0,39–0,40 г належали до років правління Бориса Годунова (1598–1605), 2 монети вагою 0,35–0,38 г відносяться до років правління Василя Шуйського (1606–1610), 10 монет вагою 0,39 г належали часу правління Лжедмитрія I (1606).

Більшість монет у скарбі належала до часів правління московських царів Михайла Федоровича (1613–1645) та Олексія Михайловича (1645–1676) Романових. Вага монет від 0,44 до 0,48 г. Більшість монет затерті й обрізані, що свідчить про їх тривале перебування у грошовому обігу. Нами досліджено 10 одиниць мідних дротяних чешуйок часів правління Олексія Михайловича, відкарбованих з 1655 р. по 1662 р. на Новгородському, Псковському, Московському монетних дворах. Можливо скарб був захований купцями або заможною людиною (Клюєв, 2024, с. 17–21).

Нами також досліджено предмети, які знаходились у с. Положки за 8 км від м. Глухів. Село засноване у другій половині XVI ст. козацькими старшинами. Предмети були знайдені на городі місцевого жителя, де раніше знаходилось козацьке дворище. Серед предметів – срібна заціпка для одягу польського типу вагою 7,89 г (рис. 6).

Рис. 6. Срібна заціпка для одягу, с. Полошки, Шосткінський район, Сумська область.

Як бачимо, заціпка має видовжену, симетричну форму, що складається з кількох частин. Вона нагадує декоративний ключ або стилізовану лілію. Верхня частина заціпки увінчана елементом, схожим на хрест або вістря списа. Це надає заціпці благородного та геральдичного вигляду. Її середня частина характеризується витонченим волокном або арабесками (завитки, що нагадують рослинні мотиви), які є поширеними елементами в мистецтві бароко та рококо. Ці візерунки роблять виріб дуже витонченим і художнім. Нижня частина сформована у вигляді розкритої квітки, що нагадує троянду або стилізовану хризантему. Це додає заціпці природний та ніжний акцент. Такі прикраси були символом статусу, добробуту, а також елементом етнічного або регіонального вбрання. Вони були невід'ємною частиною традиційних костюмів, які носили під час свят та важливих подій.

Також знайдено бронзову гарду шаблі польсько-угорського типу середини XVII ст. (рис. 7).

Рис. 7. Бронзова гарда шаблі польсько-угорського типу середини XVII ст., с. Полошки, Шосткінський район, Сумська область.

Як бачимо, гарда має симетричну, хрестоподібну форму з розширеними кінцями. По центру видно отвір або місце кріплення, куди, ймовірно, вставлявся хвостовик клинка. Чотири кінці гарди розходяться від центру, утворюючи характерний для захисного елемента вигин. Кінці мають широку, плоску форму, що є типовою для гарди, яка мала захищати руку власника від ударів противника. Верхній та нижній кінці перехрестя закінчуються елементами, схожими на кулі або циліндричні набалдашники, які можливо, слугували для кращого утримання в руці.

У церкві святого Миколая с. Полошки знаходиться парсуна (портрет) із зображенням уродженця цього села Самуїла Миславського (1731–1796) – митрополита Київського та Галицького, який активно відстоював права Православної Церкви та був відомий своєю проповідницькою діяльністю та ерудицією (Миславський, <http://resource.history.org.ua>) (рис. 8).

Рис. 8. Парсуна Самуїла Миславського – митрополита Київського та Галицького, с. Полошки, Шосткінський район, Сумська область.

На рис. 8 зліва прослідковується герб, який належав Самуїлу Миславському. Над гербовим щитом зображена корона, що символізує високий сан (у цьому випадку – митрополичий). Ця корона характерна для ієрархів Православної Церкви. За щитом розташовані схрещені елементи. Ліворуч – патріарший хрест (з двома перекладинами), а праворуч – митрополичий посох. Ці атрибути є символами влади та сану митрополита. Центральний елемент – щит, на жаль, дуже пошкоджений і його вміст неможливо розпізнати. Він був би ключовим для ідентифікації родового герба Миславських. Увесь герб обрамлений декоративним рослинним орнаментом, характерним для стилю бароко або рококо.

На рис. 8 справа ми бачимо портрет Самуїла Миславського, який одягнений у білий митрополичий одяг. На голові видно митру, яка є символом митрополичого сану. Митра має характерну форму, що була поширена у XVIII ст. Митрополит тримає в руці щось схоже на книгу або сувій. Це може бути Євангеліє, що підкреслює його духовний статус. Портрет сильно пошкоджений, є тріщини, фарба облущена. Це свідчить про його значний вік і, ймовірно, про несприятливі умови зберігання.

Висновки. Так, повномасштабна війна 2022–2025 рр., яка досі триває, не тільки ставить під загрозу, а й відкриває для науковців нові джерела інформації, які допомагають краще зрозуміти економічні, соціальні та культурні процеси, що відбувалися на Сумщині впродовж століть. Період 2022–2025 рр. на Сумщині є часом випробувань і втрат, він також є періодом, що

.....
вимагає продовження досліджень у сфері історичних та археологічних розвідок. Завдання науковців полягає у максимальному використанні нових можливостей для поповнення знань про грошовий обіг XIV–XVIII ст. та пам'ятки Козацької доби.

Подяка. Висловлюю щирі вдячності кандидату історичних наук, професору О. А. Бакальцю, приватним колекціонерам за сприяння в опрацюванні нумізматичних та археологічних джерел, членам редколегії журналу за консультації, надані під час підготовки статті до друку.

Фінансування. Автор не отримав фінансової підтримки для дослідження, авторства та публікації цієї статті.

Джерела та література:

- Армен, А.** (2007). Нумізматичні пам'ятки доби Великого князівства Литовського, Речі Посполитої, Гетьманщини на теренах Глухівщини. *Сіверщина в контексті історії України*: Зб. наук. праць. Матеріали шостої науково-практичної конференції (17–18 травня 2007 р.). Суми. С. 58–61.
- Армен, А.** (2010). Грошовий обіг на Глухівщині в період Гетьманщини. *Сіверщина в історії України*. Збірник наукових праць. Вип. 3. С. 133–137.
- Армен, А.** (2013). Історія появи монет на Глухівщині та їх поширення в пізньому середньовіччі. *Путівський краєзнавчий збірник*. Вип. 7. Суми: Університетська книга. С. 136–138.
- Бакалець, О.** (2012). Скарби монет як джерело вивчення грошового обігу Гетьманщини (1648–1781 pp.). Київ: Стило. 336 с.
- Бакалець, О.** (2017). Скарби Поділля XIV – середини XVII ст. Документи та матеріали. Бар – Вінниця – Кам'янець Подільський – Хмельницький – Київ. 200 с.
- Бакалець, О.** (2018). Нові знахідки срібних монет та зливкових гривень XIV–XV ст. на території Поділля та Сіверщини. *Сіверщина в історії України*: Зб. наук. праць. Вип. 11. Київ – Глухів, С. 84–91.
- Бєлашов, В.** (2002) Глухів – столиця Гетьманської та Лівобережної України. Глухів: ГДПУ. 200 с.
- Бєлашов, В.** (2018). Глухів – столиця гетьманської України (1708–1782): (від перших поселень до сучасності. Суми: ТОВ «ВПП Фабрика друку». 419 с.
- Бойко-Гагарін, А. С.** (2014). Монети Центральної та Східної Європи XIV–XVII ст.: процеси виготовлення та фальшування: дис. ...кандидата. іст. наук: 07.00.06. Кіровоград. 227 с.
- Коваленко, Ю.** (2024). «Історична топографія Глухова доби Середньовіччя та раннього модерного часу». Ніжин: ПП Лисенко М. М. 223 с.
- Коваленко, Ю.** (2020). Джучидські монети як джерело вивчення історії Глухівщини післямонгольського періоду. *Сіверщина в історії України*: Зб. наук. праць. Вип. 13. Київ – Глухів. С. 112–118.
- Клюєв, А.** (2024). Аналіз грошового обігу Сіверщини 17 ст. за новими скарбовими джерелами. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*. Вип. 50. 2024. С. 17–21. DOI: <https://doi.org/10.31652/2411-2143-2024-50-17-21>.
- Клюєв, А.** (2025). Топографія монетних скарбів Сіверщини 17–18 ст. Регіональні аспекти дослідження. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*. Вип. 51. С. 9–15. DOI: <https://doi.org/10.31652/2411-2143-2025-51-9-15>.
- Миславський Самуїл.** URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?Z21ID=&I21DBN=DOP&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Myslavsky_S (дата звернення 21.08. 25).
- Нечитайло, В.** (2019). Грошовий обіг Гетьманщини (1648–1764 pp.): дис. ...кандидата. іст. наук: 07.00.06. Переяслав. 250 с.
- Fritz Rudolf Künker GmbH & Co. KG** – Аукционы. URL: <https://coinstrail.com/ru/auctions/germany/fritz-rudolf-kuenker> (дата звернення 18.08.2025).

References:

- Armen, A.** (2007). Numizmatychni pamiatky doby Velykoho kniazivstva Lytovskoho, Rechi Pospolytoi, Hetmanshchyny na terenakh Hlukhivshchyny [Numismatic monuments from the era of the Grand Duchy of Lithuania, the Polish-Lithuanian Commonwealth, and the Hetmanate in the Glukhiv region]. *Sivershchyna v konteksti istorii Ukrainy*: Zb. nauk. prats. Materialy shostoї naukovo-praktychnoi konferentsii (17–18 travnia 2007 r.). Sumy. S. 58–61. [in Ukrainian].

- Armen, A.** (2010). Hroshovy obih na Hlukhivshchyni v period Het'manshchyny [Monetary circulation in the Hlukhiv region during the Hetmanate period]. *Sivershchyna v istoriyi Ukrayiny*. Zbirnyk naukovykh prats'. Vyp. 3. Kyiv – Hlukhiv. S. 133–137. [in Ukrainian].
- Armen, A.** (2013). Istoriia poivavy monet na Hlukhivshchyni ta yikh poshyrennia v piznomu serednovichchi [The history of the appearance of coins in the Glukhiv region and their distribution in the late Middle Ages]. *Putyvlskyi kraieznavchyi zbirnyk*. Vyp. 7. Sumy : Universytetska knyha. S. 136– 138. [in Ukrainian].
- Bakalets', O.** (2012). Skarby monet yak dzherelo vyvchennya hroshovoho obihu Het'manshchyny (1648–1781) [Coin treasures as a source for studying the monetary circulation of the Hetmanate]. (1648–1781). Kyiv : Stylos, 378 s. [in Ukrainian].
- Bakalets', O.** (2018). Novi znakhidky sribnykh monet ta zlyvkovykh hryven XIV–XV st. na terytorii Podillia ta Sivershchyny [New findings of Prague coins and ingot hryvnias of the 14th – 15th centuries on the territory of Podillya region and Sivers'k territory]. *Siveshchyna v konteksti istoriyi Ukrayiny*. Zbirnyk naukovykh prats'. Vyp. 4. Kyiv – Hlukhiv. S. 84–91. [in Ukrainian].
- Bielashov, V.** (2002). Hlukhiv – Stolytsia Hetmanskoï ta Livoberezhnoi Ukrainy [Hlukhiv – the capital of Hetman and Left-Bank Ukraine]. Hlukhiv: HDPU. 200 s. [in Ukrainian].
- Byelashov, V.** (2018). Hlukhiv – stolytsia het'mans'koyi Ukrayiny (1708–1782): (vid pershykh poselen' do suchasnosti [Hlukhiv as the capital of Hetman Ukraine (1708–1782): (from the first settlements to the present day)]. Sumy: TOV «VPP Fabryka druku». 419 s. [in Ukrainian].
- Boiko-Gagarin, A. S.** (2014). Monety Tsentralnoi ta Skhidnoi Yevropy XIV–XVII st.: protsesy vyhotovlennia ta falshuvannia: dys. ...kandydata. ist. nauk: [Coins of Central and Eastern Europe in the 14th – 17th centuries: manufacturing and counterfeiting processes: diss. candidate of historical sciences]: 07.00.06. Kirovograd. 227 s. [in Ukrainian].
- Kovalenko, Yu.** (2024). «Istorychna topohrafiya Hlukhova doby Seredn'ovichchya ta rann'oho modernoho chasu» [Historical Topography of Hlukhiv in the Middle Ages and Early Modern Times]. Nizhyn: PP Lysenko M. M., 223 s. [in Ukrainian].
- Kovalenko, Yu.** (2020). Dzhuchydski monety yak dzherelo vyvchennia istorii Hlukhivshchyny pisliamoholskoho periodu [Juchid coins as the source of studying the history of Hlukhiv district after Mongol period]. *Siveshchyna v konteksti istoriyi Ukrayiny*. Zbirnyk naukovykh prats'. Vyp. 13. Kyiv – Hlukhiv. S. 112–118. [in Ukrainian].
- Klyuyev, A.** (2024). Analiz hroshovoho obihu Civershchyny 17 st. za novymy skarbovymy dzherelamy [Analysis of the monetary circulation in Sivershchyna in the 17th century according to new treasury sources]. *Naukovi zapysky Vinnytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Mykhaila Kotsiubynskoho. Serii: Istoriia – Scientific Papers of the Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University. Series History*. Vyp. 50. S. 17–21. [in Ukrainian]. DOI: <https://doi.org/10.31652/2411-2143-2024-50-17-21>.
- Klyuyev, A.** (2025). Topohrafiia monetnykh skarbiv Sivershchyny 17–18 st. Rehionalni aspekty doslidzhennia [Topography of coin treasures of Sivershchyna region of the 17th–18th centuries. Regional aspects of the study]. *Naukovi zapysky Vinnytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Mykhaila Kotsiubynskoho. Serii: Istoriia – Scientific Papers of the Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University. Series History*. Vyp. 51. S. 9–15. [in Ukrainian] DOI: <https://doi.org/10.31652/2411-2143-2025-51-9-15>.
- Mislavsky Samuil.** URL : http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?Z21ID=&I21DBN=DOP&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Myslavsky_S (date of reference: 21.08. 25).
- Nechytaylo, V.** (2019). Hroshovyy obih Het'manshchyny (1648–1764) [Monetary circulation of the Hetmanate (1648 – 1764)]. Dysertatsiynе doslidzhennya. Pereyaslav. 250 s. [in Ukrainian].
- Fritz Rudolf Künker GmbH & Co. KG** – Auctions. URL: <https://coinstrail.com/ru/auctions/germany/fritz-rudolf-kuenker> (date of reference: 18.08.2025).